

УДК 616.7:615.834.2(091)

Науково-практичне співробітництво інституту ім. проф. М.І. Ситенка і Євпаторійського курорту з відновлювально-реабілітаційного лікування дітей з ортопедо-травматологічною патологією

Д.О. Яременко, О.І. Корольков, О.Г. Шевченко

ДУ «Інститут патології хребта та суглобів ім. проф. М.І. Ситенка АМН України», Харків

У комплексі відновлювального лікування дітей з наслідками травм, уродженою патологією та ортопедичними захворюваннями опорно-рухової системи (ОРС) важливе місце відводиться санаторно-курортному лікуванню і реабілітації хворих.

Після травм і захворювань ОРС у дітей і підлітків нерідко розвиваються тяжкі функціональні порушення, які потребують проведення довгострокового відновлювального лікування. Особливо стійкі функціональні розлади виникають після внутрішньосуглобових переломів кісток, у разі ушкоджень хребта, у дітей, хворих на сколіоз, поліартрит, системну епіфізарну дисплазію, у разі дисплазій кульшового суглоба, наслідків запізнілого і некваліфікованого лікування уродженого вивиху стегна, ДЦП та ін.

Лікувальний ефект у дітей з ортопедичною патологією значно вищий у порівнянні з дорослими завдяки високому рівню відновлювальних і розвитку компенсаторних процесів у дитячому організмі.

Своєчасне використання природних курортних факторів у разі ортопедичних захворювань і травм ОРС у дитячому та підлітковому віці запобігає прогресуванню патологічного процесу і сприяє відновленню анатомічних структур і функції органів опори та руху, що дозволяє запобігти інвалідизації дітей і знизити негативні медико-соціальні показники дитячої ортопедичної захворюваності.

У зв'язку з цим проведення відновлювального лікування в санаторних умовах необхідно розглядати не тільки як складову в системі оздоровлення хворої дитини, а як важливий етап медико-соціальної реабілітації.

Серед дитячих оздоровниць нашої країни за служеною популярністю користується курорт Євпаторія завдяки своїм невечірнім клімато-

бальнеологічним можливостям і прекрасній базі для оздоровлення дітей з ортопедичною патологією та наслідками тяжких травм.

У 20-х роках ХХ сторіччя Євпаторія стає провідною дитячою ортопедичною оздоровницею країни, що було закріплено відповідним декретом уряду [1]. У цей же час Український інститут ортопедії та травматології, директором якого в ті часи був проф. М.І. Ситенко, встановлює постійний зв'язок з Євпаторійським курортом, здійснюючи систематичне науково-методичне керівництво та надання практичної допомоги лікарям дитячих санаторіїв з питань лікування кістково-суглобового туберкульозу і ортопедичних захворювань у дітей. Відтоді почалася тісна науково-практична та організаційно-методична діяльність інституту і дитячих санаторіїв курорту.

Постійна творча співпраця лікарів курорту і вчених інституту у вирішенні життєво важливих проблем відновлення здоров'я дітей пояснює довгострокові зв'язки співробітництва, яке визначалося медико-соціальними програмами держави, актуальністю та пріоритетом тієї чи іншої ортопедичної патології в структурі дитячої захворюваності. У довоєнні роки в основному це була проблема кістково-суглобового туберкульозу. У післявоєнні роки — це кістково-суглобовий туберкульоз та ортопедичні наслідки поліомієліту [1], а в подальшому і до теперішнього часу — ДЦП, сколіотична хвороба, уроджений вивих стегна, остеохондропатії різної локалізації, наслідки остеомієліту та інші захворювання ОРС, центральної і периферичної нервової систем з ортопедичними наслідками.

Учені інституту під керівництвом професора М.І. Ситенка, а в подальшому — проф. М.П. Новаченка, акад. О.О. Коржа і проф. М.О. Коржа

систематично надавали науково-методичну і практичну допомогу дитячим санаторіям Євпаторії. Провідними закладами у здійсненні надзвичайно важливого санаторно-курортного напрямку ортопедо-травматологічної допомоги хворим дітям були: дитячий санаторій РСЧА (нині Центральний дитячий клінічний санаторій МО України), санаторії ім. Н.К. Крупської, «Южный», «Родина», «Орленок», «Чайка», «Смена» та інші [2].

Постійна експедиційна та кураторська робота вчених і фахівців інституту в санаторіях Євпаторійського курорту та надана ними науково-методична, консультативна і лікувальна допомога зумовили створення на базі санаторіїв науково-опорного пункту (НОП) інституту в Євпаторії. Спільна ефективна діяльність вчених інституту і фахівців Євпаторійського курорту дозволила значно збільшити ліжковий фонд санаторіїв, зміцнити матеріально-технічну їх базу та створити добре оснащену й упорядковану дитячу оздоровницю, що є надзвичайно важливим у забезпеченні повноцінного оздоровлення і реабілітації хворої дитини. Під науковим керівництвом проф. М.І. Ситенка вченими інституту і лікарями дитячих санаторіїв до 1941 р. було виконано низку науково-дослідних робіт з комплексного санаторно-курортного і хірургічного лікування дітей, хворих на кістково-суглобовий туберкульоз. Повідомлення щодо результатів цих досліджень здійснювалися на щорічних спільних науково-практичних конференціях за участі всіх лікарів Євпаторійського курорту і знайшли своє відображення в збірниках тез і на сторінках місцевого журналу «Acta Evpatorica». Крім цього, у 1940 р. лікарями дитячого санаторію РСЧА разом з ученими інституту було видано збірник «Вопросы лечебно-оздоровительной работы в Евпаторийском санатории Красной Армии», який став настільною книгою для лікарів курорту і дороговказом для головних лікарів інших санаторіїв [3].

У повоєнні роки ця традиція була продовжена проф. М.П. Новаченком. Вже в листопаді 1945 р. у напівзруйнованих корпусах Євпаторійського дитячого санаторію Червоної Армії сумісно з вченими та фахівцями інституту ім. проф. М.І. Ситенка проводиться перша повоєнна науково-практична конференція за участі широкого кола вчених і фахівців Харкова, Києва, Сімферополя, Ялти, Євпаторії та інших. На конференції розглядалися вельми актуальні питання санаторно-курортної допомоги хворим дітям з ортопедичною патологією та шляхи післявоєнного відновлення діяльності дитячого санаторію Червоної Армії і дитячих санаторіїв Управління Євпаторійського курорту.

Форми зв'язку інституту з Євпаторійським курортом змінювалися й удосконалювалися. Для покращання цих зв'язків та удосконалення спільної науково-методичної діяльності в 1968 р. на базі дитячого клінічного санаторію створюється науково-методичний центр, до складу якого увійшли провідні фахівці курорту, кафедри ортопедії та травматології Кримського медичного інституту і вчені інституту ім. проф. М.І. Ситенка. Основними завданнями цього центру стали:

- планування і координація наукових робіт лікарів Євпаторійських санаторіїв ортопедо-травматологічного профілю;
- проведення науково-практичних конференцій і тематичних семінарів, консультацій і клінічних обговорень хворих, виконання показових операцій та інше;
- забезпечення фахівців курорту науковою інформацією [3].

Одним з важливих завдань науково-методичного центру курорту було уточнення показань і строків для направлення на лікування до Євпаторійського курорту дітей, хворих на сколіотичну хворобу, гематогенний остеомієліт, дитячий спастичний параліч, остеохондропатії та інші захворювання кістково-м'язової системи, що дозволило визначити профіль лікувально-реабілітаційної діяльності санаторіїв Євпаторії. Перспективним напрямком діяльності науково-методичного центру стало обґрунтування та створення на базі дитячих оздоровниць Євпаторії дитячого реабілітаційного центру, який у співпраці з клініками науково-дослідних інститутів став би здійснювати заходи, спрямовані на відновлення здоров'я і повноцінної життєдіяльності молодого покоління.

Багаторічний досвід роботи науково-методичного центру показав доцільність такої організації роботи. Більшість завдань, поставлених науково-методичним центром, було реалізовано в 70–90-х роках ХХ сторіччя шляхом будівництва нових закладів і організації цілеспрямованої роботи низки лікувально-реабілітаційних установ загальноміського та міжсанаторного призначення і користування.

Спільна діяльність санаторіїв та інституту ім. проф. М.І. Ситенка особливо активізувалася з приходом до керівництва інститутом акад. О.О. Коржа. Співробітництво інституту і санаторіїв значно поглибилось і набуло всебічної спрямованості, а досягнення інституту ефективно впроваджувались у роботу санаторіїв курорту. Перш за все це стосувалося питань діагностики та хірургічного лікування дітей і медичної їх реабілітації після хірургічного

втручання на хребті та великих суглобах, кісткової пластики, коригувальних, стабілізувальних і відновлювальних хірургічних втручань у разі наслідків поліомієліту, лікування наслідків травм ОРС, ДЦП, а також біомеханічних досліджень пересування дітей, використання керамічних імплантатів, виготовлення ортезних виробів і багато іншого. З 1966 р. до 1996 р. за участі співробітників інституту ім. проф. М.І. Ситенка проведено більше 20 науково-практичних конференцій, з яких 3 — з міжнародною участю, 14 — всесоюзного та республіканського рівня. За цей період фахівцями санаторіїв захищено 6 кандидатських дисертацій і опубліковано в збірниках і профільних медичних виданнях кілька сотень наукових праць [3].

Така активна і творча діяльність лікарів Євпаторійського курорту стала можливою завдяки взаємній зацікавленості академіка О.О. Коржа, співробітників інституту і керівництва Управління Євпаторійського курорту, головних лікарів і лікарів санаторіїв у постійному вдосконаленні та розвиненні санаторно-курортної служби, впровадженні новітніх технологій діагностики, відновлювального лікування і реабілітації хворих дітей. У дитячому клінічному санаторії розвивається хірургічна служба та широко проводяться хірургічні втручання у дітей з різною ортопедичною і нейрому'язовою патологією. У зв'язку з цим академіком О.О. Коржем заохочувалися робочі відрядження до інституту лікарів-ортопедів санаторіїв з метою освоєння хірургічних методів лікування дітей, інструментального та біомеханічного дослідження дітей з різноманітною ортопедичною патологією, а також лікарів-анестезіологів щодо освоєння сучасних методів знеболювання тощо.

Інститут ім. проф. М.І. Ситенка і кафедра травматології та ортопедії Українського інституту удосконалення лікарів (нині Харківська медична академія післядипломної освіти), яка працює на базі інституту, багато приділяли уваги підготовці висококваліфікованих фахівців для санаторіїв. Це здійснювалося шляхом проведення відповідних циклів навчання на кафедрі, а також шляхом регулярних щорічних виїздів висококваліфікованих фахівців інституту і кафедри для надання лікарям санаторіїв практичної (діагностичної, лікувальної) і методичної допомоги. З цією метою в різні періоди на курорті Євпаторія працювали М.І. Ситенко, М.П. Новаченко, А.К. Приходько, Г.С. Батуріна, О.Я. Гончарова, Г.М. Сокол, М.С. Бондаренко, Р.Р. Талишинський, Б.А. Погребняк, О.О. Корж, М.О. Корж, В.Г. Ринденко, М.М. Василевський, В.Л. Козицький, С.Д. Шевченко, Г.Х. Грунтовський,

О.К. Попсуйшапка, Є.М. Мателенок, Ю.Г. Полозов, А.О. Мезенцев, Д.О. Яременко, В.І. Маколінець, О.І. Корольков та інші [4, 5].

Вельми корисною для санаторіїв курорту і взаємного співробітництва була ініціатива акад. О.О. Коржа щодо проведення спільних засідань наукових товариств ортопедів-травматологів Харкова і Євпаторії, на яких розглядалися як актуальні питання дитячої ортопедії-травматології, так і провідні аспекти санаторно-курортної допомоги, відновлювального лікування і реабілітації дітей з ортопедичною патологією. Засідання проходили двічі на рік і завжди за участі акад. О.О. Коржа.

Зараз ця робота спадкоємно продовжується. За ініціативою директора інституту проф. М.О. Коржа і головних лікарів дитячих санаторіїв к.м.н. А.М. Ненька, В.М. Прочана, О.І. Креслова регулярно проводяться науково-практичні конференції та тематичні семінари, у т.ч. і міжнародного рівня, з актуальних питань дитячої ортопедії, патології хребта, артрології, консервативного і хірургічного лікування дітей з захворюваннями опорно-рухової системи, у т.ч. корсетотерапії та ортезування. Тільки за останні 10 років інститутом на базі Центрального дитячого клінічного санаторію МО України, санаторію «Орлятко» і санаторію ім. Н.К. Крупської проведено 8 наукових форумів, у т.ч. 3 республіканські науково-практичні конференції за участі МОЗ, МО, профспілок і АМН України та провідних учених і фахівців Харкова, Києва, Сімферополя, Євпаторії та інших міст України, лікарями санаторіїв захищено 2 дисертації, підготовлено 3 фахівці в клінічній ординатурі інституту і 25 на курсах удосконалення лікарів.

Плідна співпраця на сучасному етапі між інститутом, санаторієм «Орлятко», фірмою «Ортоспайн» і професором Ж. Шено (Франція) дозволила уперше в Україні використати корсети, що виготовляються за технологією Ж. Шено, на санаторному етапі лікування дітей з патологією хребта (сколіотична хвороба, спондилолітез, післятравматичні деформації).

У цілому за 90-річний період курорту Євпаторія лікарями санаторіїв виконано 20 дисертаційних робіт, майже 200 лікарів брали участь у виконанні наукової тематики, кафедрою ортопедії і травматології ХМАПО та Інститутом патології хребта та суглобів ім. проф. М.І. Ситенка підготовлені сотні фахівців з ортопедії, ортезування та інших суміжних дисциплін, проконсультовані тисячі хворих, яким у ряді випадків за показаннями спеціалістами інституту і кафедри здійснено хірургічне лікування, на засадах науково-практичного співробітництва

в клінічних санаторіях впроваджено низку нових методик лікування сколіозу, хвороби Пертеса, системних дисплазій сполучної тканини та іншої патології опорно-рухової системи [6].

Вплив низки негативних екологічних і соціально-економічних факторів сьогодення обумовлює зростання захворюваності кістково-м'язової системи у дітей, збільшення кількості випадків інвалідності з дитинства унаслідок травм і захворювань опорно-рухової системи. Це спонукає фахівців інституту та Євпаторійського курорту до пошуку нових, більш ефективних методів лікування уроджених деформацій, захворювань і наслідків травм у дитячому віці, вирішення завдань з удосконалення відновлювального санаторно-курортного етапу лікування дітей з ортопедо-травматологічною патологією. Позитивні результати співпраці інституту ім. проф. М.І. Ситенка із закладами санаторно-курортного профілю в реабілітації дітей з патологією органів опори та руху свідчать про необхідність розвинення та поширення цього досвіду в межах країни.

На наш погляд, санаторно-курортний етап повинен стати невід'ємною частиною медико-соціальної реабілітації дітей з ортопедо-травматологічною патологією. З цієї метою необхідно ширше залучати до співпраці санаторно-курортні заклади і медичні наукові установи, профільні кафедри, практикувати виконання спільних науково-дослідних робіт, приділяти особливу увагу подальшому удосконаленню підготовки фахівців з комплексної реабілітації дітей з ортопедо-травматологічною патологією, залучати обласних дитячих ортопедів-травматологів і провідних дитячих ортопедо-травматологічних клінік України до контролю за розподілом путівок для дітей на санаторно-курортне лікування, забезпечувати в повному обсязі диспансеризацію дітей з наслідками травм і захворюваннями кістково-м'язової системи, які потребують тривалого відновлювального лікування та медичної реабілітації. Доцільним є за участі провідних ортопедо-травматологічних науково-лікувальних установ МОЗ, АМН, МО і МОН України спільно з дитячими санаторіями Євпаторії проведення цілеспрямованої роботи щодо обґрунтованої розробки та впровадження типових

та індивідуальних програм реабілітації дітей з найбільш поширеною ортопедо-травматологічною патологією на санаторно-курортному етапі. Перспективним напрямком щодо подальшого підвищення рівня спеціалізованої медичної допомоги дітям з ортопедо-травматологічною патологією на санаторно-курортному етапі є створення на базах клінічних санаторіїв спеціалізованих всеукраїнських ортопедичних центрів, центрів з артрології, вертебрології та ін. для відновлювально-реабілітаційного лікування дітей з відповідною патологією.

Подальше розвинення санаторно-курортної допомоги дитячому населенню в сучасних умовах і співпраці інституту ім. проф. М.І. Ситенка та дитячих санаторіїв Євпаторійського курорту дозволить вийти на якісно новий рівень надання спеціалізованої лікувально-діагностичної допомоги дітям з наслідками травм і ортопедичними захворюваннями.

Література

1. Корж М.О. Роль курорту Євпаторія в ліченні захворювань опорно-двигального апарату у дітей [Текст] / А.А. Корж, Л.И. Померанский: материалы Респ. конф. по детской ортопед. и протезир. — Евпатория, 1969. — С. 7–9.
2. Состояние ортопедической помощи детскому населению Крымской области [Текст]: материалы Респ. конф. по детской ортопед. и протезир. — Евпатория, 1969. — С. 10–12.
3. Ненько А.М. О совместном плодотворном сотрудничестве Евпаторийского Центрального детского клинического санатория Министерства обороны Украины и Института патологии позвоночника и суставов им. проф. М.И. Ситенко АМН Украины [Текст] / А.М. Ненько // История института. Воспоминания о людях, судьбах, времени ... — Харьков: Прапор, 2007. — С. 156–166.
4. Померанский Л.И. Евпаторийскому детскому клиническому санаторию 50 лет [Текст] / Л.И. Померанский // Ортопед. травматол. — 1971. — № 1. — С. 81–85.
5. Реабілітація в ортопедії та травматології (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 75-річчю спеціалізованого клінічного санаторію «Орлято») [Текст] / Д.О. Яременко, О.А. Бур'янов, О.І. Корольков, В.М. Прочан // Ортопед. травматол. — 2008. — № 4. — С. 140–141.
6. Прочан В.Н. Реабилитация детей с заболеваниями опорно-двигательной системы в условиях специализированного санатория «Орленок», возможности, достижения, перспективы [Текст] / В.Н. Прочан // Вестн. физиотерапии и курортологии. — 2008. — № 3. — С. 44–49.